

Fakultet za medije i komunikacije
Univerzitet Singidunum
Beograd 2020.

LAZAR DŽAMIĆ
**PUTEVI OKO
ZNAKOVA**

O gluposti, Brendu Evropa,
ljudskoj prirodi i fantaziji
emigracije

*Ružici Džamić [1941 – 2017], majci i mučenici koja je doživela
da vidi dobre stvari...*

*Dragoljubu Žarkoviću – Žaretu [1951 – 2020], komšiji i borcu
za istinu*

*Milki Nešić [1949 – 2020], profesorki psihologije, razrednoj,
učitelju dobrote bez uslova*

*Siniši Jakovljeviću [1961 – 2020], zemljaku, dobrom duhu,
humanom licu poreske uprave s prve linije Korona fronta*

*Bojanu Branku [1959 - 2020], prijatelju na prvi pogled,
mudracu iz Domžala*

Opinions are to the vast apparatus of social existence what oil is to machines: one does not go up to a turbine and pour machine oil over it; one applies a little to hidden spindles and joints that one has to know.

Walter Benjamin, Reflections

UMESTO UVODA

Moja prošlonedeljna kolumna „Putevi oko znakova“ bila je poslednja za nedeljnik Vreme. Ne iz bilo kakvih loših (internih ili eksternih) razloga, jednostavno, rekao sam sve što sam imao da kažem u ovom trenutku, na razne teme. Vremenu iskrena zahvalnost na platformi i drugarstvu, siguran sam da ćemo sarađivati i ubuduće.

Inače, sve kolumne (i neke nove ili proširene verzije postojećih) biće skupljene u knjigu sa istim nazivom, koja treba da se pojavi do leta. U toj zbirci naći će se i desetak drugih tekstova objavljenih u raznim publikacijama, koji možda nisu stigli do šire publike. Konačno, za ljubitelje knjige „Čaj od šljiva“, obećavam i desetak novih tekstova na istu temu: mi, Englezi i fantazija emigracije. Mnogo je puteva u našim životima, biramo ih po znakovima koji stoje na raskrscima. Vode nas u provalije ili u visine. Knjiga će biti o tome.

(Vreme br. 1515, 16. januar 2020)

Nikom normalnom ne pada na pamet da se poredi s Ivom Andrićem. Niko ni ne može.

Naslov ove knjige, međutim, nije slučajnost. Inspirisan je jednom od najpopularnijih knjiga našeg nobelovca *Znakovi pored*

puta. Kao i svaka druga inspiracija, i ova ima lični pečat, ocrtan životnim iskustvima i narativima. Andrićev naslov, meni lično, sugerije jednu veliku linearnost, jedan veliki put, u singularu, koji je sâm život. Koliko će taj put biti plodonosan, koliko ćemo ga razumeti i ispuniti smislom, zavisi od naše sposobnosti da čitamo razne znakove kojima je taj put oivičen – svi suptilni, a ipak sudbinski, uvidi o našem boravku među ljudima o kojima je naš povučeni genije pisao s toliko mudrosti.

Zavidim Andriću na njegovoj transentalnoj mirnoći. Utešno je pomisliti makar i to da je u pitanju jedan put, jedna crta, uprkos neograničenom broju konačnih destinacija i razrešenja koje mogu da nas sačekaju na kraju. Iako i dalje mnogo toga zavisi od nas, iako je prostor za mudrost i za glupost, za sreću i za nesreću, veliki, ideja *jednog* puta samom svojom monolitnošću lišena je suštinskog egzistencijalnog užasa.

Taj užas odsustva monolitnosti je pečat moje inspiracije. Voleo bih da vidim tu jednu stazu ispred nas, individualnu i kolektivnu, ali sve što vidim su samo kratke deonice, svaka od njih je jedna odluka koju donosimo dnevno, nedeljno, mesečno, stalno i previše često... Svaka od njih je manja ili veća raskrsnica na kojoj stoji ne jedan, već više znakova – nametljivih, zavodljivih, prepunih emocija, anksioznosti ili manipulacije, znakova koje pravimo sami u svojim pričama ili onih koje nam nameću narativi društva, trendova, političkih ili komercijalnih interesa. Ako je život put, onda je to put kroz lavirint, a znakovi su slepi za finalno odredište. Svaki je kao mala naplatna rampa, zanima ga samo njegova deonica.

Racionalni um kaže da nema velikog plana, nema jednog puta, samo mnogo malih, bezbrojnih matematičkih slučajnosti koje nam pritiskaju um zahtevima za stavljanje u neki privremeni konstruktivni algoritam. Život biramo tako što biramo stalno, sa

statističkom nadom da pretežemo na dobru stranu. Nije čudo da se većina nas oseća kao muva između dve novine. Mudri savet Dambldora Hariju je da nas „ne definišu naše sposobnosti, nego naši izbori“... Ali kojim putićem sada? Oni zavise od čitanja znakova na tim raskrscima.

Užas slučajnosti se razvejava pred utešnom okolnosti da te znakove *možemo* da čitamo, ako znamo kako. I znakove u obliku ljudi, i one brojnije, u obliku priča, raznih narativa u koje smo potopljeni i kojima smo natopljeni. Priče su suština ljudskosti, do te mere da su i naši ljudi-znakovi obično samo ispoljavanja raznih priča. Kognitivne nauke su nam u poslednjih tridesetak godina rekle više o ljudskoj prirodi nego čitava istorija do sada. Ne samo *kako i šta*, nego i *zašto*. Sada znamo kakvi su i odakle dolaze znakovi na našim putevima. Sada znamo, ako želimo da znamo, kako da ih biramo, kako da lakše tumaramo lavirintom života: kao pojedinci, kao grupe, kao narodi, kao civilizacija. Tekstovi u ovoj knjizi se na razne načine bave ovim temama.

Prvi deo čine sabrane kolumne iz nedeljnika *Vreme*, po kojima je knjiga i nazvana, uz nekoliko neobjavljenih tekstova. Lepo je imati sve na jednom mestu. Mnogi su me, takođe, pitali da li ću pisati novu knjigu *Čaj od šljiva*. Nisam imao nameru, ali su neki tekstovi sami kucali na vrata i tražili da vide svetlost dana. Zato imaju posebnu sekciju.

Treći deo je svojevrsna svaštara mojih poslednjih nekoliko godina, sa nekim izuzecima. Intervjui na razne teme i tekstovi za razne prilike, većinom objavljeni, ali za potrebe koje nisu uvek uključivale i pristup široj publici. Ovo izdanje im daje još jednu šansu.

Knjiga koju držite u rukama je ne samo priručnik za čitanje znakova modernog sveta, već i zbirka znakova po sebi, za razne puteve i raskrsnice u njemu. Nažalost, u samo godinu dana, događaji su mnoge od ovih znakova potvrdili kao ispravne. Sporost

i trapavost Brenda Evropa u korona krizi, suštinsku surovost i neoliberalizma i neofeudalizma, debele zidove ličnih tvrđava zadržtosti, jeftinoću duša u modernim medijima i, pre svega, dominaciju priče u odnosu na činjenice...

Papir ove knjige nije protraćen ako je ona bar nekome, nekako, nekada, pokazala kraći put kroz lavirint izbora modernog života.

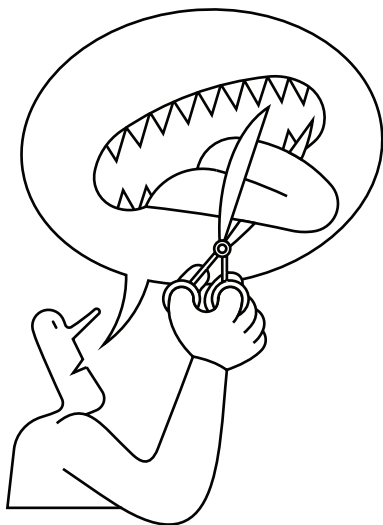
*Lazar Džamić,
u Beogradu, pod karantinom, april i maj 2020.*

NEUROFAŠIZAM U JEZIKU

Zašto je većina izraza za žene kod nas životinjskog porekla?

Jezik je granica našeg sveta, rekao je jednom Vitgenštajn. Istina. Jezik, posebno svakodnevni, sirovi, koji kaplje mašču svakodnevice, otvara ili ograničava vidike, postavlja alate za opisivanje i razumevanje sveta oko nas, granica dozvoljenog i nedozvoljenog i, time, naših koncepata, organizacije i ponašanja. Jezik je jahač naših činova, grnčar naših sistema, optika kroz koju bolje vidimo ili koja nas zaslepljuje.

Jezik nas uvek gura u nekom pravcu, nevidljiva, ali snažna sila. Jezik je gravitacija. Jezik nikada nije neutralan. On je načičkan stvarima, nekada lepim, kao poezija, nekada ružnim, kao rasizam, diskriminacija, seksizam. Nevidljivo, perfidno, ispod radara, jezik nas popravlja ili kvari.

Da li ste, na primer, primetili da je većina kolokvijalnih izraza za žene kod nas, posebno za mlade i lepe, životinjskog porekla? „Riba“, „mačka“, „koka“, „treba“... Ne neka reč koja iskazuje poštovanje, ponos, ili čak žudnju, već uvek nešto niže, nešto gluplje od, jelte, ljudskog. Pornografija žene svodi na nivo objekta

i mašine, jezik na nivo dvorišne živine. Bića kojima možda možemo da se divimo iz biološko-esteskog, ali ne i iz intelektualnog ugla. Nešto s čime se komunicira štapom, brecanjem, regulativnom silom, ne dijalogom ravnopravnih. Rodna neravnopravnost nam je ugrađena u jezik. Malo nas je toga svesno.

Još manje smo svesni naboja u jednoj drugoj, velikoj reči u nazivu vrlo časne i društveno korisne profesije koja, paradoksalno, u samom svom opisu ima civilizacijsku negaciju svega za šta se zalaže. *Defektologija*. Naziv je tragično zastareo i neurofašistički: u doba kada se u svetu proslavlja „neuroraznolikost“, kada se funkcionisanje našeg mozga i pojma „normalnosti“ stavlja na mnogo širi spektar od starog koncepta „neurotipičnosti“, kod nas se dosadna prosečnost tumači kao isključiva normalnost – dok je sve ostalo „defekt“; ja sam u granicama industrijske tolerancije, ti si škart. Čak i ako mnoga od ovih stanja predstavljaju komunikacijske i intelektualne teškoće, da li je zaista civilizovano, čak i humano, tim ljudima baciti u lice ovu grubu i uvredljivu reč? Ljudima kojima, o parodije, pokušavate da pomognete!

Jezik je zaista granica našeg sveta i jahač našeg ponašanja. Zato je važno rukovati njime pažljivo i regulisati ga stalnim društvenim dijalogom, i propisima, ako treba. Ne zbog političke, već zbog ljudske korektnosti.

(Vreme br. 1474, 4. april 2019)